

Gesprekken met een oud-collega

II

II. *Ken u zelve*

De eerste avond waarop ik onze oud-collega weer opzocht om te trachten een begin te maken met de verwerkelijking van onze plannen, trof ik hem in een niet te beste stemming. Toen ik me genesteld had aan de andere zijde van het haardvuur, keek hij mij lang en ernstig aan.

„Je bent te ver gegaan, m'n waarde vriend. Ik heb je inleiding tot onze beschouwingen in de laatste aflevering van het Tijdschrift gelezen. Je hebt verwachtingen gewekt, die ik niet zal kunnen vervullen. Je hebt mij tot een soort orakel-priester gemaakt. Ik zou je dit graag willen vergeven, als ik het had kunnen toeschrijven aan je nog jeugdige neiging tot overdrijven en idealiseren. Maar dikwijls heb ik je vol bewondering de woorden van Emerson zien lezen, die daar recht vóór je hangen: „De mensch is tegelijk oud en jong, zeer wijs en volkomen onwetend.” Jij had moeten weten, dat ik, ten opzichte van de hier te behandelen onderwerpen, geen enkele pretentie heb. Pretentie is het eigendom van de jeugd. De jeugd weet alles en weet het zeker. Bij het klimmen der jaren, met de meerdere kennis, groeit het inzicht in de betrekkelijkheid aller opvattingen, vestigt zich de overtuiging dat men eigenlijk niets weet. Je hebt me al eens voor de voeten gegooid, dat ik een faustische natuur had. Welnu, evenals Faust ben ik door het leven gerend; ik heb van alles en nog wat bestudeerd. Maar nu het zo langzamerhand tegen het eind begint te lopen, zeg ik hem graag na:

„Hier steh' ich nun, ich armer Tor,
Und bin so klug als wie zuvor.”

Het is slechts mijn bedoeling om te prikkelen tot overdenking van de onderwerpen die wij hier ter sprake zullen brengen. Je had ze wat mij betreft „Prikkelidyllen” kunnen noemen. Ik ben ervan overtuigd, dat ik dikwijls dwaasheden zal beweren, maar „ein Irrtum kann so gut als ein Wahres zur Tätigkeit bewegen und antreiben. Weil nun die Tat überall entscheidend ist, so kann aus einem tätigen Irrtum etwas Treffliches entstehen.” Verontschuldigt me, dat ik alweer een uitspraak van Goethe heb aangehaald. Je weet, het is nu eenmaal mijn zwak om me vast te houden aan uitspraken van grote mannen. Ik trek er me aan op en ze hebben me dikwijls veel troost gegeven in de overweging, dat zij, die in alle opzichten zo oneindig ver boven mij stonden, blijkbaar toch ook hebben te kampen gehad met soortgelijke problemen als waardoor mijn arme hersenen geplaagd werden. Als Goethe durft te beweren dat een dwaasheid evengoed als een wijsheid de aanleiding kan zijn tot een voortreffelijke daad, dan geeft mij dat een zekere troost ten opzichte van de verantwoordelijkheid die wij tegenover de lezers op ons nemen met het opbouwen van deze beschouwingen.”

„Als alle collega's hiervan doordrongen waren, zou er waarschijnlijk meer copie bij de redactie binnenkomen. De verantwoordelijkheid voor een publicatie drukt hen te zwaar, doordat ze reeds bij voorbaat tegen het échec van een aanvechtbare stelling opzien.”

„Inderdaad. Op geestelijk terrein zijn ze niet sportief. In de verwachting er in de tweede ronde reeds uit te liggen, schrijven ze voor de wedstrijd maar niet in. Ik heb me hier dikwijls over verwonderd. In mijn tijd werd er aan sport niet half zoveel gedaan als thans. Zelfs onze Maatschappij organiseert tegenwoordig Golf- en Tennis-tournooen. Ik heb niet gehoord dat iemand zich het vorige jaar in Scheveningen mokkend heeft teruggetrokken en naar huis is gegaan, omdat hij een game of set verloor. Naast een goede en krachtige lichaamsontwikkeling zie ik juist als een van de grote voordelen van sportbeoefening, dat ieder verliespunt prikkelt tot nieuwe activiteit. Maar op geestelijk terrein heeft dit nog weinig uitwerking gehad. De vergaderingen worden matig bezocht, de discussies zijn slap en er wordt weinig geschreven.”

„Ik geloof dat dit het gevolg is van een algemene na-oorlogse geestelijke malaise en onverschilligheid. Het is een gebrek aan diepere belangstelling waarover men allerwege hoort klagen.”

„Doordat organisatorische, wetenschappelijke, in 't algemeen geestelijke activiteit niet wordt gezien als een bij uitstek sportief steekspel van hoger orde. Waarom zou je voor dit tournooi inschrijven als je toch de overwinning niet behaalt. Als je veilig thuis blijft, kan je niets gebeuren. Hoe dikwijls ben ik vroeger niet afgemaakt. Ze vonden mij een lastige vent, maar waren fair genoeg om me steeds weer in het debat te betrekken. Maar we zijn lelijk aan 't afdwalen, m'n beste vriend. Vertel eerst maar eens wat je doen wilt om mij van die verheven orakel-zetel af te halen, waarop je mij in je inleiding hebt geplaatst.”

„Ik zal proberen om het, geheel in uw geest, den volke kond te doen, dat u geen Phytia bent en daarbij mijn spijt betuigen over het feit dat ik twee uwer beste eigenschappen verzuimde te noemen. In de eerste plaats de sportieve strijdlust en in de tweede plaats een, voor onze tijd benijdenswaardige bescheidenheid.”

„Om in de vorm te blijven, wil ik erkennen, dat de stand voorlopig één-nul voor jou is. Maar nu wat anders. Heb jij die jonge collega, met de vraag waar hij zich zou vestigen, naar mij toegestuurd?”

„Ja, dat heb ik. Het was voor hem zó'n diepgaand probleem, dat ik het maar ge-
waagd heb om hem eens naar u te verwijzen.”

„Nee, de kern lag bij hem te veel aan de oppervlakte. Hij heeft het juist niet in de diepte bij zichzelf gezocht, maar op de kaart van ons land. Deze aangelegenheid is me misschien wel honderd maal in m'n leven voorgelegd. Ik heb er nog nooit een oplossing voor kunnen geven.”

„Ik geloof dat ik u nog nooit een vraag gesteld heb of ik heb er een antwoord op gekregen; al was het dan ook maar in de vorm van een uitbrander.”

„Juist. Omdat ik jou zo door en door ken. Maar die kerels die mij komen vragen wáár ze zich moeten vestigen, ken ik niet. En als ik een ogenblikje met hen zit te praten, blijkt al heel gauw, dat ze zichzelf niet kennen. Voor het vestigingsprobleem hebben ze meer aan de plattegrond van hun innerlijk dan aan de kaart van Nederland. In negen van de tien gevallen zoeken zij een plaats waar ze zo snel mogelijk een behoorlijk bestaan denken te vinden.”

„Met het woordje „behoorlijk” drukken ze zich, uit bescheidenheid tegenover u, dan waarschijnlijk nog zeer gematigd uit.”

„Het is heel goed mogelijk dat velen van hen niets anders van het leven verlangen dan een „rijk” bestaan. En is dit eigenlijk niet een bewijs van een droevige geestelijke armoede?”

„Zou de tandheekkunde in dit opzicht een uitzondering vormen? Zou het niet zó zijn, dat allen, die zich meer aangetrokken gevoelen tot een beroep dat gericht is op het praktische leven, ook daarvan meer materiële resultaten verlangen, terwijl zij, die zich uitsluitend of bijna uitsluitend op het geestelijke instellen, ik denk aan beeldende kunstenaars, musici, geestelijken, wetenschappelijke en sociale werkers enz., financieel minder hoge eisen stellen. Als het toereikend is, gaan de vertegenwoordigers van deze groep zodanig in hun werk op, dat zij veel minder materiële behoeften hebben. Zo las ik in het Critisch Bulletin, „De geest is gewillig: sjacher derhalve niet met het heilige, doch laat alle gesjacher over aan de zakenman, wiens vak het is rijk

te worden van uw armoede. De geest is trots, veracht derhalve de snode Mammon en eist recht voor anderen, maar nog geen twee kronen voor zichzelf."

"Je hebt gedeeltelijk gelijk. Maar in datzelfde essay, waaruit jij citeert, ik heb het ook gelezen, staat: „Wij, geestelijke werkers, eisen onze plaats. Ook wij zijn raderen in de staatsmachinerie even belangrijk als tandartsen, leraren en landbouwers en tienmaal belangrijker dan kauwgomfabrikanten." Ik ben het echter in zoverre met je eens, dat zij, die een beroep uit innerlijke drang en behoefte, uit roeping vervullen en uitoefenen zich zó rijk voelen dat ze veel minder stoffelijke behoeften hebben. Daarom ben ik dan ook benieuwd of in de toekomst, wanneer na de hedendaagse onderwijsvernieuwing de Nederlandse tandheelkunde tot wetenschap zal zijn gegroeid, de geest der heren tandartsen trots zal zijn, de snode Mammon zal verachten en nog geen twee kronen voor zichzelf zal eisen."

"Daar twijfel ik aan."

"Ik voorlopig ook. Hij zal nog lang het prototype van de homo economicus blijven."

"Dat wil zeggen, hij zal zich in niets onderscheiden van de overige, meer praktisch-maatschappelijk gerichte beroepen."

"Helaas wel! Heb je de publicatie van de Denen Bahnsen en Dahlsgaard indertijd niet gelezen? Zij hebben, na een uitgebreid onderzoek kunnen vaststellen, dat slechts 10 % der studenten hun studierichting kozen uit niet-ideële overwegingen, maar dat meer dan 40 % der aanstaande tandartsen om uitsluitend materiële en economische redenen hun keuze hadden bepaald. Deze bevindingen werden later in publicaties van Balters en van Heinrich volkomen bevestigd. Wanneer men de mensen op een lange rij zou plaatsen, beginnend met de raszuivere materialisten en eindigend met de volbloed idealisten, dan zou blijken dat de meeste tandartsen voortkomen uit de onderste lagen van deze groepering."

"Dat wil zeggen, 40 % van hen. Maar hoe is uw opmerking dan te verklaren dat zij in negen van de tien gevallen, dat is dus 90 %, zoeken naar een plaats waar zij zo snel mogelijk een behoorlijk bestaan kunnen vinden?"

"Omdat er zeker 50 % is die dit uit onbekendheid vraagt. Zij weten niet wat ze van dit beroep verwachten, omdat ze niet weten wat ze van zichzelf verwachten. Zij weten niet wat ze waard zijn, omdat ze zichzelf niet kennen. Hen zou ik, als enig antwoord op hun vraag willen toeroepen: „Kent u zelve"."

"De woorden die op het Orakel van Delphi gegrift staan! Ik was er dus zover niet af toen ik u tot orakel-priester verheef."

"Je bent lastig vasthoudend. Maar als je er werkelijk van overtuigd was, zou je een priester niet in de rede vallen."

"Ik zwijg in nederigheid."

"Er wordt de laatste tijd zoveel gesproken en geschreven over een psycho-technisch onderzoek. Ik geloof dat een dergelijk onderzoek, maar dan zeer speciaal gericht, van veel waarde zou zijn voor hen die tandheelkunde zullen gaan studeren. We spreken daar later nog wel eens over. Voorlopig zou ik in dit verband slechts willen opmerken dat een psycho-technisch rapport, ook voor hen die reeds afgestudeerd zijn, een eerste vereiste is. Toen mijn jongste dochter Joy haar arts-examen had gedaan, overwoog ze ernstig om zich in een of andere richting te specialiseren. Het viel haar moeilijk om een beslissing te nemen en daarom heeft ze zich laten testen. Het onderzoek wees uit dat zij een zeer sterke sociale inslag had. Dit heeft ons allen nogal verwonderd. Haar zelf niet. Ze zei, dat ze dit altijd al gevoeld had, maar dat het, waarschijnlijk door allerlei dingen, verdrongen was. Je weet met hoeveel liefde en opoffering zij thans haar sociale taak in de geneeskunde vervult."

Je zult toch met me eens zijn dat van een goed conservist een volkomen andere geestelijke en manuele vaardigheid vereist wordt dan b.v. van een prothetist. De artsen in ons vak zullen zich in de orthodontie eerst recht op hun plaats voelen. Lees er Duzyngs maar eens op na. Zij die een uitgesproken aanleg hebben voor het wetenschappelijk oplossen der medisch-biologische problemen bij paradentopathieën behoren zich toch niet in Appelscha of Grijskerk te vestigen, als daar een, in hoofdzak, prothetische praktijk hen een behoorlijk bestaan verzekert! Zij die sterk sociaal

voelen, mogen zich nooit laten opnemen in een exclusieve praxis aurea. Aan hen die uitsluitend materialistisch kunnen denken (ik mag het hen niet kwalijk nemen, want ieder mens is tenslotte het product van aanleg, milieu en opvoeding), aan hen zal ik toch een geheel andere plaats van vestiging moeten aanwijzen dan aan degenen, die zich, ook als tandartsen, dragers van een stuk cultuur weten.

Ik zie dat op dit ogenblik allerlei bedenkingen bij je opkomen en in dit verband veel problemen je arme brein bestormen. Ik ben ervan overtuigd, dat ik met deze korte opmerkingen erg onvolledig ben geweest."

„Het milieu waaruit iemand . . ."

„Natuurlijk is het milieu waarin iemand is opgegroeid, van uitermate veel belang voor hetgeen hij is en worden kan. Niet iedereen beschikt over de gaven om zich in het leven uit te werken boven het milieu waaruit hij is voortgekomen. Ik ben voldoende democraat om hen een plaats in onze gelederen waardig te keuren, voldoende mens om in te zien dat zij zich altijd in hun oude omgeving het best zullen thuis voelen, maar tevens ben ik voldoende psycholoog om te weten dat zij, wie het van nature niet of moeilijk ligt, zich niet al te ver boven hun natuurlijke basis moeten verheffen, zonder schade voor hun ziel. Ik ken collega's, en jij kent ze ook, wie het nooit gelukken zal om op de juiste wijze met personen van maatschappelijke of sociale positie om te gaan. Ik ken er ook die zich nooit in de gedachten van een boer of van een arbeider kunnen verplaatsen. Het is niet mijn bedoeling om hiervan aan één dezer categorieën enig verwijt te doen; ik noem deze feiten slechts omdat men er rekening mee moet houden. Zij zijn nu eenmaal zo en het is goed dat zij zichzelf als zodanig kennen.

„Zich vestigen" is heel iets anders dan een plaats zoeken waar men op korte termijn een behoorlijk bestaan kan vinden. Zich vestigen betekent: een lijn voor de toekomst uitstippelen, uitgaande van individuele verlangens en aangepast aan persoonlijke aanleg en mogelijkheden."

„Mag ik deze zin even letterlijk noteren?"

„Ja zeker. *Zet er dan bij, dat een blik op de kaart van Nederland van minder belang is dan een studie van de plattegrond van je eigen innerlijk.* Wie een dorp of een stad of zelfs een bepaalde wijk in een stad wil kiezen, moet zich tevoren heel duidelijk en scherp afvragen wat hij wil en wat hij kan."

„Ik begrijp nu, dat het moeilijk was voor u, om iemand een plaats te noemen waar hij zich zou kunnen vestigen."

„Vooral als ik hem niet ken en hij blijk geeft zich zelve niet te kennen."

Het was al laat in de avond toen ik van onze oud-collega afscheid nam.

R. W. BROEKMAN

Arnhem 1948.